

Kutatás címe: Bizalom és kormányzás összefüggései helyi szinten

Projektazonosító: K116424

Kutatásvezető: Bodor Ákos

(2015–2019)

Záró beszámoló

1. Általános összefoglaló

Kutatásunkban arra vállalkoztunk, hogy a „jó kormányzás” fogalmával és koncepciójával leírható hatalomgyakorlás, vagyis az alapvetően decentralizációra, a problémaazonosítási diskurzusok nyitottságára, a különféle perspektívákból felvázolt érvelések deliberatív megvitatására, az álláspontok konszenzusos kiegyenlítésére, a döntési kompetenciák megosztására, tehát a különböző szintek, szektorok, s szereplők közös együttműködésben történő át- és összefogására törekvő kormányzási konstelláció kulturális alapfeltételeit a bizalom elméletével megragadjuk. Fontos tehát, hogy nem a „jó kormányzás” teoretikus tartalmát akartuk szociológiailag kontextualizálni, s ezzel jobban-pontosabban kibontani, illetve ezen újragondolt lencsén keresztül annak megvalósulását a lokális hatalmi mechanizmusokban vizsgálni. Részint – némileg közvetve – ezt is (talán) megtettük, de biztosan nem ezt a feladatot helyeztük projektünk középpontjába. Sokkal inkább az érdekelt minket, ha a „jó kormányzást” mint egyfajta normatív követelményt állítjuk a hatalomgyakorlás elé követendő mintaként, akkor ezzel valójában milyen kulturális előfeltételek érvényesülését várjuk/várhatjuk el. Elfogadtuk tehát kiindulásképpen azt, hogy a „jó kormányzás” nevében történő strukturális átrendezése/megreformálása a jellemző hatalomgyakorlásnak helyes út (lenne). Kutatásunkban arra összpontosítottunk, hogy e törekvésnek kulturális előfeltételei vannak: ahhoz tehát, hogy a formális (esetlegesen csak szimbolikus) intézményi változások helyett, valóságos strukturális átrendeződés történjen, mindenképpen elengedhetetlen a szereplők ontológiailag meghatározó (értékszintű), megismerést befolyásoló (vagyis percepció és interpretáció, azaz az ideák szintjén működő), illetve a jellemző praxisaikhoz kapcsolható kulturális mintáiknak a kritikai felülvizsgálata is. Azt vázoltuk fel projekttervünkben, hogy a „jó kormányzás” ezen, az egyén szintjén érvényesülő, de valójában társadalmi-kulturális léptékű előfeltétele megragadható egy középszintű elmélettel: nevezetesen a bizalommal.

Nem lenne helyes e beszámolóban a két koncepció relációjára hosszasan kitérni (a 2-es pont még visszatér ezen üggyhöz). Fontosabb szólni inkább arról, miért a bizalmat választottuk ki előzetesen a kulturális közeg vizsgálatához. Tömören: főként azért e keretből indultunk ki, mert a bizalom (vagy éppen a bizalmatlanság) kialakulása mikro (egyéni), mezo (csoport), s makro (társadalmi,

kulturális, strukturális) szinten egyaránt jól teoretizált, miként a bizalom (vagy annak hiánya) könnyen összekapcsolható (szintén mikro, mezo és makro kontextusban értelmezhető) más attitűdökkel, viselkedésekkel, normákkal, szokásokkal. Így bár a bizalom önmagában nem alkalmas a kulturális közeg leírására (projektünk fókuszát ezért kitágítottuk az értékekre is – lásd a 4-es pontot), ám mindenképpen beszédes azzal kapcsolatban. Lényeges ehelyütt megjegyezni: nem állítottuk, hogy a „jó kormányzás” megteremtéséhez elengedhetetlen kulturális előfeltételek mindegyikét tárgyalni, vizsgálni fogjuk. Egy aspektust választottunk ki, ami viszont – álláspontunk szerint – meglehetősen átfogóan világít rá okfejtésünkre. E szemponton, illetve a szakirodalmi előzmények bőségén túl fontosnak ítéltük azt is, hogy a bizalom vizsgálata bevett (nem kritizálatlan) módszertannal bír (a kritikai felülvizsgálat a mi kutatásunknak is egyik mértékadó eredménye – erről szintén majd alább a 4-es pontban), továbbá nemzetközi adatbázisok lehetővé teszik a longitudinális és összehasonlító elemzéseket (szerencsére Magyarország vonatkozásában is). Így saját empirikus munkánk megtervezése vonatkozásában, valamint a kapott eredmények komparatív értelmezése tekintetében is sokat ígért a koncepció.

Saját és mások kutatási előzményeiből már projekttervünk készítésekor tudtuk, hogy a magyar lakosság bizalmi szintje jellemzően alacsony, mintázata pedig kiegyenlítetlen: a szűken vett személyes hálóba vont ismerősök felé mutatott partikuláris bizalom magas, az embertársak iránt érzett általánosított bizalom alacsony, míg az absztraktabb entitások (intézmények, rendszerek) irányában képviselt bizalom szintén inkább alacsony (európai összehasonlításban). Ezt a kiindulási alapot a projektünk elején alaposabban is körüljártuk, kifejezetten a magyar lakosság tekintetében egy bizalomalapú rétegződésvizsgálattal (lásd alább a 3. pontban). Mindennek tudatában, az érdekelt minket, hogy ez a bizalomkonfiguráció visszaköszön-e a lokális tér hatalomgyakorlói körében is. Különösen kistelepülési, falusi közegekben, ahol a „jó kormányzás” érvényesülésének mindazonáltal már a releváns szereplők közötti közvetlen interakciós lehetőségek, a közös ügyekben való érintettség általánossága, s a demokráciagyakorlás egyszerű intézményesíthetősége is lökést adhatna. Természetesen tisztában voltunk (vagyunk) azzal, hogy a kutatásunk ideje alatt egy, a „jó kormányzással” alapvetően ellentétes centralizációs trend érvényesült végig, ami a kistelepülési közegekben jelentős önkormányzati hatáskörvesztéssel járt, mindez azonban álláspontunk szerint nem befolyásolja azt: még mindig a legszűkebb lokális tér az, ahol e tendenciával szembefordulva, a „jó kormányzás” jegyében lehetne a (még megmaradt) hatalomgyakorlást művelni – éppen a kisközösség-jelleg miatt. Ezt a gondolatmenetet kicsit megerősíteni igyekeztünk, kutatásunkban éppen ezért a „város–vidék” szempont alaposabb vizsgálatára is kitértünk a jellemző bizalommintázatok vonatkozásában (lásd alább a 3. pontban).

Saját adatfelvételen alapuló empirikus munkánk először kizárólag kistelepülési polgármesterekre fókuszált. A helyi hatalomgyakorlás legmeghatározóbb szereplőiként, véleményvezéreiként, napi-

rend-alkotóiként, vétőszereplőiként, s döntéshozóiként, a településvezetők jelentős mértékben befolyásolni tudják/képesek a lokális kormányzás stílusát. Már a centralizációs fordulatot megelőzően is igaz volt ez, hiszen a falusi közegekben gyakran kevés az intézmény, kevés a vállalkozás, korlátozott a civil aktivitás, így eleve szűk a potenciális aktorok köre, ám mostanság, az önkormányzás kiüresedésével még inkább megfigyelhető, hogy a polgármesterek „hozzáállásán” sok múlik: könnyen magukhoz „sűrítetik” a kompetenciákat, de ha nyitottak, akkor akár a „jó kormányzás” mechanizmusait is szorgalmazhatják. Eredményeink azt mutatták, hogy a vizsgált településvezetők a tisztségükhöz köthető kapcsolathálójukat igyekeznek bővíteni, ebből a szempontból van tehát egyfajta együttműködési törekvés, ám jellemzően nincs ennek háttérében bizalom a másik fél felé. Csak a nagyon intenzív relációikban bíznak, ami bezárkózásra, informális kötődésekre utalhat (lásd részletesebben: a 3. pontban).

E vizsgálatainkat követően, az empirikus munka második szakaszát megelőzően arra jutottunk: nem elég a következő adatfelvétel során a szereplők körét kitérítetni (a civil és üzleti szektorra, valamint általában a lakosságra); meg kellene fontolnunk a bizalom alaposabb vizsgálatát is. Az a gondolatmenet kezdett el foglalkoztatni minket, ha az egyének kizárólag az intenzív, érdekalapú kapcsolataikban bíznak, s úgy általában az embertársaikkal szemben inkább bizalmatlanok, akkor valójában az előbbi, partikuláris kötődés tekinthető-e egyáltalán bizalomnak? Egyszerűbben: aki nem bíz az embertársaiban, híján van tehát egy egzisztenciális (elidegenedés-mentes) morális-emocionális összetartozás-érzésnek, az a szorosabb kötelékei közül is sokat (ha nem egyenesen mindegyiket) kizárólag racionálisan megindokolható érvek alapján tart megbízhatónak. Vagyis, minél inkább támaszkodik valaki az észszerűségi igazoláselvekre bizalma megelőlegezése tekintetében, annál inkább tekinthető az adott egyén bizalmatlannak másokkal szemben általánosságban. Ezen érvelés követése két feladat elé állított minket: 1) a bizalomelméletet kritikai felülvizsgálat alá kellett vennünk; 2) a bizalom mérését új dimenziókkal kellett kiegészítenünk. Az e törekvések jegyében született eredményeinket tekintjük a kutatás legfontosabb hozományainak (lásd alább a 4. pontban). Ezen új perspektíva továbbá arra inspirált minket, hogy egy rövid külföldi terepmunkával gazdagítva projektünket, új kutatási irányokat nyissunk meg már a jövőre való tekintettel (lásd az 5. pontban)

2. „Jó kormányzás” és bizalom az európaizáció ernyőelmélete alatt

A „jó kormányzás” és a bizalom koncepcióinak közös elméleti kapcsolódásokat kereső összevetése során egyfelől viszonylag könnyű dolgunk volt, hiszen előbbi teória megannyi aspektusa tekintetében épít a résztvevők partnerségére, együttműködési hajlandóságára, nyitottságára, konszenzusorientált és igazságosság-kereső kommunikációs készségére, horizontális jellegű hatalom-megosztási egyetértésére, kreativitására, kritikai gondolkodására, s így tovább. Ezek mindegyike előfeltételezi a bizalmat, a másikkal való empatikus „odafordulást”, a másikkal való közösségvállalást.

Másfelől azonban nehézséget okozott, hogy azt az elköteleződésünket, miszerint a „jó kormányzás” alapvetően helyes és követendő struktúraváltást szorgalmaz, valahogyan normatívan igazoljuk. Éppen a jellemző centralizációs fordulat közepette egy ilyen állásfoglalást valamiképpen „védeni” éreztünk. Ezért a „jó kormányzás” ügyét behelyeztük egy még átfogóbb keretbe, mégpedig az európaizáció koncepciójába. Maga az Európai Unió mint entitás, s az európai modernizációs út egyaránt elkötelezettje a „jó kormányzás” jegyében történő hatalomgyakorlás intézményesítésének. Azontúl, hogy Magyarország európai integrációs csatlakozásával kifejezte szándékát e reformok végrehajtása mellett, sokkal gyakorlatiasabb lencsén keresztül nézve a konstellációt: egyszerűen az uniós fejlesztési források lehívása és felhasználása megköveteli (sokszor indikatorszerűen) a „jó kormányzás” bevezetését. Érvelésünk ilyesféle kibővítésével azt sugalltuk, hogy a bizalom-megalapozottságot (kulturális talapzatot) igénylő „jó kormányzási” reformok egyúttal az európai modernizáció részei, így elutasításuk, vagy imitáló, csupán szimbolikus alkalmazásuk lényegesen többet jelent, mint valamilyen más kormányzási stílus alkalmazását. A témában számos nemzetközi előadás mellett két publikációnk is született, egyaránt külföldön:

Grünhut, Z. & Bodor, Á. (2016): A synthesising approach on Europeanisation. *EUROPOLIS*, 10:(1) pp. 31-50.

Grünhut, Z. (2017): Concepts, approaches and methods on Europeanisation – A meta-analysis. *EASTERN JOURNAL OF EUROPEAN STUDIES*, 8:(1) pp. 157-176.

3. Jellemző bizalommintázatok Magyarországon, városi és vidéki terekben, illetve baranyai kistelepülési polgármesterek körében

A hazai empirikus bizalomvizsgálatokhoz a kutatás során különféle rész kérdésekben kíséreltünk meg új szempontokat hozzátenni. Vizsgálataink egy részében másodlagos adatelemzést végeztünk, ugyanakkor primer adatforrásokon is módunkban állt elemzéseket végezni.

A European Social Survey adatainak felhasználásával arra vállalkoztunk, hogy feltárjuk a magyar társadalom bizalom mentén kialakuló egyenlőtlenségeit, meghatározzuk az ezen az alapon létrejövő főbb csoportokat. Eredményeink szerint a magyar népesség alapvetően négy elkülönülő csoportba tagozódik, melyek a következők: 1.) Gyenge bizalomelit, 2.) Inkább az emberek iránt bizalmatlan „lecsúszott középosztály”, 3.) Inkább az intézmények iránt bizalmatlan „lecsúszott középosztály”, 4) Bizalomdepriváltak.

Ugyancsak másodlagos adatelemzés (szintén az ESS nagymintás lakossági survey) segítségével arra a kérdésre is választ kerestünk, hogy kimutatható-e különbség az általánosított bizalom szintjében Európa vidéki és városi tereiben. Eredményeink alapján nem tudtunk egységes következtetéseket levonni. Az országok egyik felében jelentős különbség van a vidéki–városi társadalmakban mért bizalom szintje között, míg az országok másik felében nincs. (Legalábbis az általunk vizsgált mintán, az országok jelentős részében nem mutatható ki szignifikáns kapcsolat a változók között.)

A különbségek irányáról szintén megállapítható, hogy változatos képet mutat: az országok nagyobb hányadánál inkább a vidéki térségekre, ugyanakkor néhány posztszocialista országnál éppen ellenőtelesen, a nagyvárosi térségekre jellemző magasabb bizalom. Míg a magas bizalomszintű országokban rendszerint kevésbé jelentős a különbség a vidéki és a városi térségek között, addig alacsony bizalomszintű országok esetében sokkal nagyobb a különbség.

A kutatás keretében megvalósított első kérdőíves felmérésünkben a vizsgálat alapsokaságát a Baranya megyei 1000 fő alatti települések (összesen 260 település) polgármesterei jelentették. Rétegzett mintavétellel 170 települést/polgármestert választottunk ki közülük 163 esetében bizonyult sikeresnek a megkeresés. A minta meghatározása figyelemmel volt a megyén belüli járási eloszlásra, valamint a településnagyság-kategóriákra (100 fő alatti lakosságszámú települések, 100–200 fő közötti, 200–500 fő közötti, és 500–1000 lakossal rendelkező települések). A vizsgálat célja a kistéleplési vezetők társadalmi tőkéjének felmérése volt, személyes kapcsolatrendszerük, valamint az interperszonális és az intézményekbe vetett bizalmuk feltárásával. Eredményeink azt jelzik, hogy a magyar társadalom általános kapcsolatérzékenysége a kistéleplési polgármesterek körében is jellemző. A polgármesterek többsége viszonylag kiterjedt kapcsolati hálóval rendelkezik, miközben az intézményekbe vetett bizalmuk szintje alacsony, a személyközi bizalmuk vonatkozásában pedig egyensúlyhiány figyelhető meg. A kapcsolatok kiterjedtsége kizárólag a partikuláris bizalommal függ össze, vagyis azokra vonatkozik, akik ismerőseikben jobban bíznak. Ez azt jelenti, hogy a kiterjedtebb személyes kapcsolatháló alapja nem az embertársakba vetett bizalom, hanem valamilyen partikuláris kötődés, ami felveti a be- és elzárkózó, klikkszerű együttműködések és az informális érintkezések előnyben részesítésének lehetőségét. A fenti témákban – hazai és nemzetközi konferencia előadások mellett – a következő publikációk jelentek meg:

Bodor, Á. & Grünhut, Z. (2015): Társadalmi rétegződés Magyarországon a bizalom mentén. *SZÁZADVÉG*, 20:(4) pp. 19-47.

Bodor, Á., Grünhut, Z. & Horeczki, R. (2017): Városi bizalmatlanság, vidéki bizalom. Esetleg fordítva? - A bizalom és a településtípus összefüggései Európában *TERÜLETI STATISZTIKA*, 57:(4) pp. 406-421.

Bodor, Á., Grünhut, Z. & Horeczki, R. (2018): Considering the Linkage Between the Theory of Trust and Classical Rural Sociology's Concepts, *EUROPEAN COUNTRYSIDE*, 10:(3) pp. 482-497.

Bodor, Á., Grünhut, Z. & Ragadics, T. (2019): Kapcsolati hálók és bizalom a vidéki Magyarországon. Baranyai kistéleplési polgármesterek társadalmi tőkéje, *TÉR ÉS TÁRSADALOM*, 33:(2) pp. 20-40.

Grünhut, Z. & Bodor, Á. (2019): "Megbízhatok bennem, hisz' ismersz!" Kistéleplési polgármesterek az informalitások hálójában. *ÚJ MAGYAR KÖZIGAZGATÁS* 12:(2) pp. 12-20.

4. Bizalomelmélet kritikai megközelítésben, valamint a bizalom mérésének újragondolása

Ahogy az már az általános összefoglalóban is előkerült, különösen a saját empirikus kutatásunk első fázisa döbrentett rá minket, hogy projektünkben lényegesen több, lényegesen általánosabb érvényű újdonságok vannak az előzetesen tervezett: „jó kormányzás” és bizalom összefüggésének, illetve magyarországi tapasztalatainak vizsgálatánál. Természetesen fontosnak tartjuk, s a kutatásunk sokat mondó eredményének ítéljük azt, hogy – keretek között – sikerült rámutatnunk egy olyan tendenciára, amely bizonyos intézményi standardok szerint akár még a „jó kormányzásnak”, s az európaizációs elvárásoknak való megfelelést is mutathatja, miközben a kulturális feltételek hiánya miatt sokkal inkább sejteti az informális klikkesedésekkel, kapcsolatérzékeny praxisokkal, s bizalmatlansággal terhelt interakciók patológiáit. Ám e következtetések levonása során lyukadtunk ki oda, hogy érvelésünk a bizalomelmélet, illetve annak mérési gyakorlata kapcsán is kritikai felülvizsgálatra ösztökél. Nem elmerülvén a részletekben: arra törekedtünk, hogy a bizalom koncepcióját újrainterpretáljuk, s valamelyest árnyaljuk az eldologiasulás, az elidegenedés, s az elismerés társadalomelméleti narratíváin keresztül. Elfogadtuk, hogy a bizalom érzete alapvetően a másikkal, annak jövőbeli cselekvéseivel szembeni elvárás, ami valamiféle igazoláselven alapszik. Ezen igazolások lehetnek racionálisak, morálisak és emocionálisak. Amit mi állítunk, hogy a morális és az emocionális egyaránt az embertársakkal való összetartozásra reflektál, a racionális azonban kifejezetten az adott partnerrel összefüggésben releváns. Amíg az előbbi tehát a konkrét szituációtól, s az abban érdekelt másik féltől elvonatkoztat, s egy pán-relációs egzisztenciális összetartozás felé mutat, addig utóbbi éppen ezt az absztrakt vonatkoztatást iktatja ki, s az interakciós helyzetre és partnere szorítkozik. Miért? Mert a racionális kritériumok az embertársi összetartozás gyenge mivoltára, avagy annak teljes hiányára reflektálnak: nem bízok meg a másokban általában, de ezt az érzést a jelen, adott szituációban most félrerakhatom, mivel ez és ez alapján észszerű azt vélni, hogy a partnerem az elvárásaimnak megfelelően fog cselekedni. Az én is, a másik is, a körülmények is, minden dologgá válik ezen, egy elidegenedett, kontemplatív pozícióból folytatott értékelések során. Ezen okfejtésünket multi-teoretikus módon, a bizalom átfogó társadalomelméleti felülvizsgálatával végeztük el kutatásunk során.

Erre építve aztán, alapvetően újragondoltuk a projekt második empirikus fázisát is. Kérdőívünkben meghagytunk mindent az eredeti blokkokból és itemekből a bizalom és személyes kapcsolatok felmérése céljával, de számos új dimenziót és kérdést is beemeltünk átdolgozott fókuszunk jegyében. Ezen új aspektusok kapcsán érdemes megemlíteni a bizalom-mögöttes igazoláselvek mérésére tett komplex kísérletünket, a bizalomrádiuszok újraalkotott dimenzióját, illetve – ahogy az már a bevezetőben is előkerült – az értékek feltárásával kapcsolatos törekvésünket. Utóbbi kapcsán fontos hangsúlyozni, hogy a nemzetközi irodalomban sokat dicsért Schwartz-tesztet alkalmaztuk, ami

elméleti kiforrottságán túl, a rendelkezésre álló másodlagos adatok alapján összehasonlítást is lehetővé tett. Előzetesen végeztünk feltáró értékvizsgálatokat is nemzetközi adatbázison és speciális célcsoportokon; erről két tanulmányunk jelent meg (Grünhut, Z. (2019): Diverse individual values among entrepreneurs in Europe: A comparative analysis. *INNOVATIONS*, 5:(1). pp. 22-25. Bodor, Á., Grünhut, Z. & Pirmajer, A. (2019): Értékpreferenciák az európai vállalkozók körében. *REPLIKA*, 111:(2). pp. 23-41).

A kutatásunk második empirikus fázisában új mintákat használtunk. Első adatfelvételünk folytatásaként fogható fel az a kérdőíves lekérdezés, melynek során a Baranya megyei vidékfejlesztési Helyi Akció Csoportokban részt vevő polgármesterek, vállalkozók, vállalkozások és civil szervezetek vezetői körében végeztünk el. A tagok közül egyenlő arányban válogattunk a hat baranyai HACS (első réteg), illetve a civil, üzleti és önkormányzati szféra (második réteg) között. A mintába egyszerű véletlen mintavétellel kerültek a tagok. Összesen 149 főt sikerült megkérdeznünk.

Másik mintánk egy 400 fős, szintén Baranya megyei lakossági lekérdezés eredménye.

A bizalomelmélet, illetve annak mérésével kapcsolatos bevett módszerek kritikai felülvizsgálatával összefüggő legfontosabb eredményeink megjelenés alatt állnak. A Replika Társadalomtudományi folyóirat 2019/4-es (decemberben kiadásra kerülő) számában önálló tanulmányblokk mutatja be munkánkat, három dolgozatot tartalmazva. Sokkal részletesebb elméleti okfejtésünket pedig online kismonográfia keretében adtuk ki.

5. Külföldi esettanulmány – A kutatás folytatásának lehetősége

A záró szakaszban egy új kutatási téma első lépéseit is elkezdtük. Természetesen ezen új tematika szervesen kapcsolódik a projekt keretében folytatott addigi tevékenységekhez, az ott elért tudományos eredményekhez, azok következményeiként is definiálható. Munkánk során erősen motivált minket a kutatási irány kiterjesztése és bővítése, így ennek a szándéknak az egyik megvalósulásáról beszélhetünk.

Az alapvetően empirikus irányultságú kutatási feladat arra keresi a választ, hogy a társadalmi kontextusnak, azaz esetünkben a „bizalom kultúrájának” változása (lásd Sztompka idevonatkozó fő művét) milyen következményekkel jár az egyéni értékek, attitűdök, percepciók és interpretációk szintjén. Ennek a jelenségnek egyik kézenfekvő vizsgálati lehetősége a migrációhoz kapcsolódik, pontosabban azon egyének sajátos percepcióinak, interpretációinak a feltárását tűzi ki célul, akik életük során markánsan eltérő bizalomkultúrákban lettek többé-kevésbé járatosak, azaz különböző országokban laktak huzamosabb ideig.

Megközelítésünkben a kultúra rendelkezik olyan tartós nyomvonalakkal, melyek a korábbi gyakorlatok alapján élnek a kollektív memóriában, a „társadalmi tudatban”. Ezek az értékekben, az értékekről szóló véleményekben, a normákban, szimbólumokban, kódokban, intézményekben, szervezeti formákban, továbbá a diskurzusok mintázataiban manifesztálódnak. Ennek megfelelően

a bizalom kultúrája normák és értékek rendszere, amelyek a bizalom és a megbízhatóság szabályait rögzítik.

A bizalom legfontosabb társadalmi szintű hatásai között ki kell emelni, hogy támogatja a kollektív gondolkodást, a kollektív felelősségvállalást, szolidaritást, részvételt, a személyközi hálózatok bővülését, az együttműködések különböző formáinak érvényesülését, az interakciók intimitását; mérsékli a közönyösséget, az érdektelenséget a közös célok és ügyek vonatkozásában; segíti a kommunikációt, a konstruktív vitát, az érdekképviseletet, a másokra való odafigyelést; előmozdítja a be- és elfogadást, a toleranciát, a pluralizmus minden formáját, a különbözőségek legitimitását; megszilárdítja az egyén közösséghez tartozását és identitását; ösztönzi a közösségért való áldozatvállalást, reciprocitást és önkéntességet; lenyomja az interakciókkal járó tranzakciós költségeket. A bizalmatlanság, ezzel éppen ellenkező módon, közösségi és társadalmi szinten akadályozza a kollektív eszmények kialakulását, illetve az azok jegyében történő kollektív cselekvések megvalósulását; alássa a szolidaritást és az együttműködések eredményességét; teret ad a társadalmi közönynek és érdektelenségnek, izolálja az egyéneket egymástól; defenzív és kirekesztő attitűdökre sarkall az idegenekkel, a mássággal, az ellenzéki véleményekkel szemben; gyökértelessé teszi az egyént; s fokozza a tranzakciós költségeket.

Mindezek tükrében releváns kutatási kérdés, hogy mikro szinten milyen hatásai lehetnek a bizalom kultúrájában történő változásnak. Ez egyrészt az értékek, attitűdök szintjén, másrészt az új kultúrának az eredeti kultúrától eltérő jelenségeire adott magyarázatok, interpretációk elemzésének szintjén folytatható.

A kutatás keretében elvégzett első pilot vizsgálat célcsoportjaként a Svédországban élő magyarokra esett a választásunk. Ezt a döntést az indokolja, hogy a bizalom-, illetve a társadalmi tőke összehasonlító kutatásának ma már terjedelmes irodalma tulajdonképpen egyhangú eredményként állapítja meg a skandináv „különállást”. Ez azt jelenti, hogy a skandináv országok az elérhető empirikus eredmények alapján az általánosított bizalom, illetve ezen, embertársakba vetett bizalom következményeinek tartott jelenségek tekintetében is kiemelkedően pozitív értékeket mutatnak, vagyis ezek az országok a „bizalom kultúrájaként” értelmezhetőek. A skandináv országok közül a Svédországra való fókuszálást alapvetően a svéd bevándorlás-politika jelenlegi és múltbeli következményei is indokolják. Egyrészt az ország jelentős mennyiségű magyart fogadott be, akik különböző nehéz korszakokban hagyták el Magyarországot, illetve a szomszédos országok magyarok által lakott területeit. Mivel az első komolyabb bevándorlási hullám 1956-ban volt, ám azóta folyamatosan tart, újabb felfutásokkal, ezért kutatásunk szempontjából nem elhanyagolható tény, hogy a svéd társadalomba különböző mértékben integrálódott magyar származású közösségeket/csoportokat lehetséges megragadni. További szempont, hogy a nagy létszám, illetve a kisebbségi magyar jelenlét már történelmi léptéke miatt formális kisebbségi intézményi szerveződések is nagy számban vannak jelen, melyek nagy része hálózatos formában működik.

Mindezen körülményeket figyelembe véve meglátásunk szerint a Svédországban élő magyarok körében jól vizsgálhatóak a bizalom illetve bizalmatlanság kultúrájának mikro szintű hatásai.

Feltételezésünk szerint a magyarországi, illetve kelet-közép-európai alacsony bizalmú társadalmakból érkezők sajátos módon értelmezik, interpretálják a hazaitól eltérő és a magas bizalmi kultúrából következő svédországi társadalmi működéseket, jelenségeket.

Az empirikus kutatás első fázisában egy interjú vizsgálatot valósítottunk meg Svédországban élő magyarok körében. Ennek során mintegy 30 darab, félig strukturált interjút készítettünk, illetve több informális, feltáró beszélgetésben vettünk részt. Az interjúk során bevezetésként a személyes életút főbb pontjaira kérdeztünk rá, alapvetően a Svédországba való költözésre koncentrálva. Ennek okait és motivációit minden esetben pontosan tisztáztuk. Majd az interjú fő részében a magyar illetve a svéd társadalom összehasonlítására kértük az interjúalanyokat a következő témákban:

- az érvényesülés, boldogulás lehetőségei, feltételei
- a társadalmi egyenlőség – egyenlőtlenség
- befogadás, migráció
- tolerancia
- általános boldogság, jóllét
- intézmények működése, hatékonysága
- politika, demokrácia működése
- közbiztonság
- kinti magyar szervezetek működése
- emberi kapcsolatok

Az interjúk elemzése jelenleg zajlik. Előzetesen azt láthatjuk, hogy az interjúkban világosan megragadhatóak a bizalom mögött meghúzódó különféle igazoláselvek. A magas bizalmú társadalom működését a bizalmatlanság kultúrájából érkezők jellemzően racionális igazoláselvek mentén interpretálják.

Az interjúalanyok kiválasztását hosszas megalapozó munka előzte meg. Első körben kifejezetten olyanokkal tartottuk célszerűnek kapcsolatba lépni, akik valamilyen formában a svéd és a magyar társadalom összehasonlításának témájában már megnyilatkoztak a nyilvánosság előtt. Ezért az előkészítő szakaszban különböző internetes csoportok központi szereplői, bloggerek, illetve különféle médiumokban megnyilvánuló, Svédországban élő magyarokat kutattunk fel, azonosítottunk, majd kerestünk meg.

Az interjúk tapasztalatai alapján újabb vizsgálatokat helyeztünk kilátásba. Ennek során további interjúkat tervezünk megvalósítani az első hullám célcsoportjában, illetve a svédországi magyarok civil szervezeteinek képviselőivel, továbbá fókuszcsoporthoz interjúkat is tervezünk különböző társadalmi csoportok képviselőivel (pl. Svédországban tanuló egyetemi hallgatók, 56-os menekültek, orvosok, fizikai munkások). Mindezeket túlmenően egy kérdőíves felmérés megvalósítását is célul tűztük ki.